

дитячі пісні, календарно-обрядові, сімейно-обрядові, величальні, жартівливі (гумористичні), сатиричні.

Найбільш численною є третя група термінів – пісні за тематикою. Загальноприйнятою у фольклористиці є класифікація українських народних пісень за хронологічно-тематичним (або історико-тематичним) принципом. Тому їх тематика досить різноманітна, відбиває історичні події, родинні стосунки, соціальні та виробничі відносини: пісні про боротьбу з турецько-татарськими та польсько-шляхетськими загарбниками, про стихійні селянські повстання та їх героїв, козацькі пісні, гайдамацькі, рекрутські, жовнірські, чумацькі, заробітчанські, бурлацькі, наймитські, строкарські, ремісницькі, шахтарські, пісні про еміграцію, революційні, робітничі (пролетарські), пісні про жіночу долю, про кохання (любовні), про пияцтво, сирітські пісні, сороміцькі, вдовині пісні, колискові та ін.

Четверту групу становлять терміни для називання пісень, що супроводжують різні обряди, види праці: колядки, щедрівки, пісні-віншівки, веснянки, Великодні пісні, колодчанські, русальні, троїцькі, петрівчані, царинні, купальські, собіткові, жнивварські: зажинкові, жнивні, обжинкові; косарські, пастуші, пісні «коли беруть картоплю», «коли тіпають льон», весільні, ладкання, родильні пісні, голосіння, тужіння, ритуальні пісні (ритуальні пісні-команди) та ін. У практиці вживання часто змішують терміни веснянки і гаївки, оскільки розмежування цих пісень умовне і різниться тільки календарними строками виконання. Але «не кожному веснянку можна зачислити до гаївок, хоч кожна гаївка є веснянкою. Термін «веснянка» обіймає ширший цикл пісень, «гаївка» вузьчий, бо веснянку в Україні співають цілу весну, а гаївку на Галичині – лише на Великдень»- писав В.Гнатюк. Різниця ще й у тому, що більшість веснянок співають просто як ліричні пісні, а гаївки, як правило, хороводні, ігрові, більше зберегли свій давній синкретизм (поєднання співу з танком, мімікою, сценічною грою). Для називання гаївки зафіксовано також такі терміни: гагілки, гаїлки, ягівки, магілки, гагалівки, глаголайки, рогульки, риндзівки, лагойолки.

Залежно від способу виконання розрізняють: сольні пісні, колективні (хорові), діалогічні, пісні-плачі, хороводні, танцювальні.

В окрему групу треба виділити «зфольклоризовані» пісні літературного походження (термін вжито М. Гордійчуком, на нашу думку досить вдало, оскільки такі пісні набувають всіх ознак народної пісні): стрілецькі, січові, повстанські, січово-сокільські, пісні-гімни, пісні-балади.

*Усенко М.
НТУ «ХП»*

ТЮРКОМОВНІ ТОПОНІМИ УКРАЇНИ

Традиційно вважається, що територія України здавна була заселена виключно слов'янськими народами, оскільки саме тут знаходилася Київська Русь – найвідоміша слов'янська середньовічна держава. Але за словами

Нідерле, «в Європі взагалі не існує області, котру би можна було вважати слов'янською прабатьківщиною, позаяк нема області, де б географічна термінологія була чисто слов'янською». Слов'яни – чи не наймобільніша нація середньовіччя і більш давніх часів. За даними Баварського географа, практично по всій Європі в 9 ст. н.е. проживали близько 30-40 слов'янських народів.

Недавні дослідження, які проодилися в топоніміці з використанням порівняльно-історичного мовознавства дозволили досить точно визначити етноси, що проживали на території України в різні часи до слов'ян або одночасно з ними. Новоприбуле населення в більшості випадків асимілювало залишки колишнього разом із їхніми географічними назвами.

Тому цікавими та показовими є топонімічні дослідження. В Україні існують тисячі назв сіл, річок, гір, міст, етимологію яких вчені не можуть пояснити на основі української мови. За етнічною приналежністю окремих компонентів топонімічної системи нашу країну поділяють на такі райони: 1 – Карпатський та Прикарпатський, 2 – Подільський, 3 – Волинський, 4 – Поліський, 5 – Центрально-Придніпровський, 6 – Придніпровський, 7 – Донсько-Слобідський, 8 – Причорноморсько-Приазовський, 9 – Кримський.

В усіх цих регіонах певна кількість географічних назв має слов'янське походження, що є логічним і зрозумілим. Але серед назв є такі, етимологія яких хоч і невідома, але явно не відноситься до слов'янських мов. До таких назв належать, наприклад, географічні назви Придніпровського регіону, які зараз пов'язують з давньогерманськими діалектами. Деякі з них є староанглійського походження. В Поліському районі можна визначити балтські топоніми, в Подільському – прокурдські (іранські) і т.д.

Практично во всіх регіонах України дослідники знаходять назви тюркського походження. Відомо, що тюрки мешкали на деяких територіях в досить недавні часи. І хоча складно певну тюркську назву прив'язати до конкретного етносу (тюркських народів є багато), останнім часом вчені зробили кілька важливих висновків. Більше 300 назв були етимологізовані на базі чуваської мови. А це, на думку вчених, вказує на їх скіфо-булгарське походження, тобто ці назви успадковані ще з дослов'янських часів від Великої Скіфії. Деякі назви вважаються результатом щільних контактів русів з половцями та іншими степовими кочовими народами. А в часи виникнення українського козацтва в руські землі масово переходили адиго-черкеси під тиском Орди. Кожен з цих періодів залишив слід в топонімах України.

Так, імена легендарних братів-засновників Києва однозначно не є слов'янськими. Кий, Щек, Хорив, на думку деяких вчених, мають гунське походження.

Одна з версій походження назви нашого міста – на честь сестри Атилли Харьки, якій він подарував чергове завойоване місто. Літня стоянка Курбатхана називалася Балтавар (у перекладі – «володар»). Зараз тут сучасне місто Полтава.

Приклади таких етимологій надто чисельні, щоб не зважати на них.

Це невелике дослідження не претендує ані на вичерпність, ані на категоричність тверджень. Питанням походження неслов'янських топонімів займалися багато українських та російських істориків, серед яких вчений болгарист Венелін Ю. Н., американський історик Пріцак О., вчені Стецюк В., Єгоров Г., Крушельницька Л., Корнілов Г., дослідник російсько-української двомовності Железний А., історик Крюков-Донцкой Є., письменниця Лаврентьева Е. та ін.

Фесенко І.
НТУ «ХП»

МАЙЖЕ ПОЛОВИНА УКРАЇНЦІВ ВИКОРИСТОВУЮТЬ У СВОЇЙ МОВІ НЕНОРМАТИВНУ ЛЕКСИКУ

Аби сьогодні почути з вуст наших співвітчизників лайливе слівце, далеко ходити не треба: варто просто пройтися по вулиці чи проїхатися в транспорті у годину пік. Такого наслухаєшся, що, як кажуть, аж вуха в'януть. Ми вже не можемо говорити без ненормативної лексики, вставляємо її в речення за потребою і без неї, на автоматі. Чи дійсно нецензурна лексика стала частиною нашої мови? Як часто ми вживаємо лайливі слова? Виявляється, доволі часто. Компанія Research & Branding Group наприкінці серпня проводила дослідження громадської думки українців із приводу знання та використання ненормативної лексики. Було опитано 2079 осіб з усіх куточків країни. Результати шокують.

Виявляється, що дев'ять із десяти українців знають лайливі слова, чують їх на вулиці, в робочих колективах, у колі друзів та знайомих. Саме останні найчастіше стають головними «прикладками» для вживання таких слів: ми переймаємо негативний досвід від тих, з ким найбільше спілкуємось (друзі, родичі, колеги, члени сім'ї).

З усіх опитаних майже половина відверто зізналася, що вживає «міцне слівце» у розмові, особливо це стосується чоловіків. Хоча й від жінок сьогодні можна почути далеко не солов'їну українську мову. 40% респондентів стверджують, щоніколи не вживали і не вживають нецензурну лексику (у щодоволі складно повірити). Можливо, просто соромилися сказати правду. 27% опитаних використовують лайливу лексику доволі часто, 35% зізналися, що можуть собі дозволити вийти за рамки літературної мови лише в крайньому випадку.

Що ж це за випадки? Найчастіше причинами вживання ненормативної лексики, на думку опитаних, є зняття психологічного напруження, так звана емоційна розрядка, підвищення емоційності мови, зняття больового шоку, образу, приниження адресата мови (ну як тут не відповісти «міцним» слівцем?!), демонстрація агресії. Виявляється, лайку вживають навіть через професійну необхідність, так бимовити на благо – без нецензурної лексики працювати не почнеться (особливо це стосується робітничих професій).